

2. Sąvokos

T-Kit
Socialinė aprėptis

2

2.1 Sudėtingi žodžiai

Jaunimo darbuotojai, dirbantys socialinės aprėpties programoje, savo kasdienėje veikloje susiduria su begale rūpesčių. Vienas iš jų – kaip rasti tinkamus žodžius, kuriais galėtume apibūdinti jaunimą, kurį savo projektais siekiame įtraukti į socialinę veiklą.

Anksčiau buvo naudojama daug įvairių sąvokų, kurios metams bėgant tiesiog išnyko, jų buvo atsakyta ar kaip atsakas į kritiką šiuo metu jos yra pakeistos kitomis. Kai kurios iš jų (tokios kaip „dykaduoniai“ (angl. – „*dead beat dads*“) ar „žemesnė klasė“ (angl. – „*the underclass*“) turėjo menkinančią prasmę. Kitos (tokios kaip „vargšai“ (angl. – „*the poor*“), „neįgalieji“ (angl. – „*the handicapped*“), „bedarbiai“ (angl. – „*the jobless*“)) nebenaudojamos, nes jos yra socialiai neįautrios ar neatspindi realybės. Tarkim, Europos Komisijos programoje „Jaunimas“ vietoj sąvokos „socialiai apleistas jaunimas“ (angl. – „*disadvantaged young people*“) naudojama „mažiau galimybių turintis jaunimas“ (angl. – „*young people with fewer opportunities*“). Be abejo, ši sąvoka yra gana grioždiška ir, galbūt, ilgainiui bus pakeista. Mes taip pat stengiamės kiek įmanoma dažniau naudoti ją šiame „T-kit“ (žr. 6.1. „Moralinis veidas“). Naudodami įvairias sąvokas atsiminkime, kad:

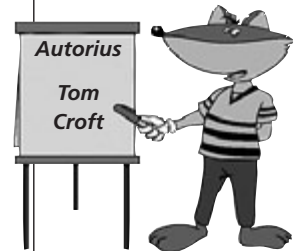
- žodžiai yra galingi ir sudėtingi; dažnai, net ir neturėdami nieko nepagarbaus omenyje, vien tik panaudodami tam tikrą žodį galime įžeisti kitą asmenį;
- žodžiais išreiškiame tai, kaip mąstome ir reaguojame; pavyzdžiui, tokios aprašomosios sąvokos kaip „jaunasis pažeidėjas“ ar „smurto auka“ turi tam tikrų asociacijų, kurių negalime iš karto pamatyti ar pateisinti, tačiau šių asociacijų atsikratyti yra gana sudėtinga;
- nors žodžiai yra svarbūs, jų nereikėtų per daug sureikšminti; jei pernelyg uoliai rūpinsimės, kokius žodžius turėtume vartoti, tikriausiai neatliksime nieko apčiuopiamo.

Pagrindinė problema, su kuria susiduriame kalbėdami apie sąvokas, kurias turėtume vartoti dirbdami su kasdien atskirtį patiriančiu jaunimu, yra ta, kad egzistuoja dvi priešingos jėgos, kurios traukia į priešingas puses. Viena pusė – tai vyriausybė, politikai, vadybininkai, analitikai, paramos teikėjai ir kiti rėmėjai. Jiems turime konkrečiai apibrėžti tikslinę grupę tarp jaunimo. Kalbėdami apie juos norime pabrėžti išskirtinį jaunimo pažeidžiamumą, problemų, su kuriomis jiems tenka susidurti, svarbą, tai, kad pagerinti jų situaciją yra sudėtinga, ir neteisybę, kurią šie jauni žmonės nuolat jaučia. Mes to siekiame, nes norime atskleisti visuomenei tai, ko galime pasimokyti iš jaunimo ir jo siekių. Mes taip pat siekiame aiškiai ir glaustai nusakyti jų situaciją, kad pritrauktume daugiau lėšų ir išteklių, kurie mums yra svarbūs dirbant su jaunimu.

Yra ir kita su jaunimu susijusi traukiančioji pusė. Mes aiškiai suvokiame, kaip absurdiška ir pavojinga „klijuoti etiketes“ žmonėms. Mes suprantame, kad visi jauni žmonės yra individualūs, jie nėra vienoda pilka masė. Žinome, kad jiems nepatinka, kai žmonės „klijuoja jiems etiketes“. Jie turi teisę į orumą ir savigarbą. Apibūdinami juos taip, kaip jie patys savęs neapibūdina, jaučiamės nejaukiai. Tai gi bandant derinti skirtingus šių dviejų grupių interesus ir kyla problemos.

Turint omenyje tai, kad nėra vienos idealios kalbos sąvokos, kuria galėtume vadinti šiuos socialiai atskirtus jaunimo atstovus, turime stengtis vengti formuoti neapgalvotas nuomones. Turėtume vadovautis šiais bendrais principais:

- Turėtume būti ypač tikslūs, tačiau mūsų žodynas neturėtų virsti techniniu ar pernelyg sudėtingu. Dauguma neįgalių žmonių yra priešiška nusistatę prieš tokius žodžius ar žodžių junginius kaip „kančia“, „su invalido vežimėliu“ pirmiausia dėl to, kad šie žodžiai turi menkinamąjį ar globėjišką atspalvį, o taip pat dėl to, kad yra paprasčiausiai netikslūs. Neįgalūs žmonės nebūtinai naudojami invalido vežimėliu. Taip pat yra per daug neatsargu ir neteisinga sakyti, kad žmogus kenčia.
- Mes privalome išsiklausyti į jaunimo poreikius. Ar Olandijoje gyvenantys turkai ir marokiečiai save apibūdina kaip „medelanderius“ (šią sąvoką sukūrė Olandijos vyriausybė siekdama atskirti „tikruosius“ Olandijos piliečius ir imigrantus)? Jei jie savęs taip neapibūdina, ar mes turėtume vartoti šią sąvoką? Ar „mažiau galimybių turintis jaunimas“ atpažintų save, išgirdęs šią sąvoką?

- Niekada nepamirškime tų žmonių, apie kuriuos kalbame, orumo. Paprasčiausiai pagalvokime, ar norėtume, kad mus vadintų taip, kaip mes juos vadiname. Jei mums artimus žmones pavadintų taip, ar tai mums nesukeltų neigiamos reakcijos?
- Turime vartoti išsamius jaunimo situacijos apibūdinimus, tačiau neturime apibūdinti paties jaunimo. Jei žmones apibūdiname kaip priklausančius „rizikos grupei“ ar „socialiai apleistus“, šiais žodžiais nusakome jų dabartinę ar pastarojo meto situaciją, tačiau šie apibūdinimai nėra skirti jiems patiems.

2.2 Ką mes priskiriame „mažiau galimybių turinčiam jaunimui“?

„Kai žmonės gyvena tik savo aplinkoje, kai jie niekada neišeina iš jos, ima formotis siena. Tokie žmonės nemato nieko, kas vyksta už jų namo sienų ar už jų šalies ribų. Tokia situacija darosi pavojinga. „Išeiti iš savo aplinkos“ – vadinasi, bendrauti su kitais žmonėmis, matyti juos. Tik tokiu būdu mes pastebime, kaip keičiasi pasaulis. Jei susikūrėme sieną, kuri mums neleidžia pamatyti kitų žmonių, turime ją nugriauti.“

European White Paper on Youth Policy: A Contribution from the Poorest Young People, International Movement ATD Fourth World, 2001

Trūkstami ekspertai

Tai kalba jauna mergina, pasakodama apie savo socialinę atskirtį, diskriminaciją ir skurdą, – tuos dalykus, apie kuriuos dažnai ir daug kalbame, tačiau ne visada gerai juos suvokiame.

Akademinės visuomenės atstovai, politikos patarėjai, socialiniai darbuotojai, jaunimo darbuotojai dažnai vadinami ekspertais, kai kalbame apie socialinę atskirtį. Dauguma šių ekspertų turi vertingos antrinės informacijos, kurią sukaupė metų metus tyrinėdami šią sritį arba stebėdami neteisybės apraiškas gyvenime. Tačiau tik nedaugeliui iš jų teko patiems patirti socialinę atskirtį ir su tuo kovoti. Tai ekspertai, kurių trūksta šioje diskusijoje; jų žinios nėra pripažintos arba nėra naudojamos pakankamai plačiai.

Kodėl mes susiduriame su tokia situacija? Viena iš priežasčių galėtų būti ta, kad mums visiems yra gana sunku sulaužyti visuomenei priimtinas valdžios ir žinių normas bei taisykles. Esame įpratę gerbti laimėjimus mokslo srityje ir profesinį statusą. Tačiau jei per daug dėmesio skirsime tik šiems dalykams, galime atsiriboti nuo kitų svarbių reiškinų. Kita priežastis slypi visuomenės struktūroje ir institucijose, kurios neturi reikiamų išteklių, yra netinkamai sukurtos, todėl negali pasiekti socialiai atskirtų žmonių. Šis reiškinys dažnai vadinamas „institucine diskriminacija“ ir yra viena iš pagrindinių socialinės atskirties priežasčių. Taip pat svarbu, kaip vėliau matysime, kad diskriminacija, atskirtis ir nesaugumas lemia vienas kitą, todėl žmonėms darosi vis sudėtingiau su tuo kovoti kasdien. Dažnai nėra įmanoma be kitų žmonių paramos apginti save ir kitus. Dėl to visuomenė neteisingai suvokia socialinę atskirtį, ir todėl mes nesugebame kovoti su šiuo reiškiniu.

Dvigubas pavojus

Dauguma akademinų ir politinių darbų siekia identifikuoti bei apibūdinti socialiai pažeidžiamas grupes. Šis darbas yra svarbus ir būtinas kokybiniais tyrimams bei statistiniam politikos ir programų poveikio įvertinimui. Tačiau, jei šis požiūris yra naudojamas pernelyg dažnai, jaunimo situacija neišvengiamai iškreipiama.

Jeigu išnagrinėtume socialiai atskirtų grupių sąrašą, gali kilti natūralus klausimas, kodėl būtent šios, o ne kitos grupės priskiriamos prie socialiai atskirtų. Kyla klausimas, kodėl socialiai atskirtai grupei priklauso nepilnametės motinos arba kaimo vietovėse gyvenantis jaunimas. Sudarant

tokius sąrašus kai kurios grupės nepatenka į juos vien todėl, kad jos yra specifinės, pavyzdžiui, jauni globėjai (tai yra žmonės, kurių pagrindinė veikla – rūpinimasis neįgaliais tėvais ar giminaičiais). Todėl, jei siektume aprėpti visas socialiai atskirtas grupes, sąrašas būtų be galo ilgas.

Dar viena problema, su kuria susiduriame skirstydami jaunimą į kategorijas, yra ta, kad dažnai vienas ir tas pats asmuo gali tuo pačiu metu patekti į kelias kategorijas. Dažnai jie patys priskiria save ir vienai, ir kitai grupei, o kartais – nė vienai iš jų. Suvokimas, kad vienas ir tas pats asmuo gali tuo pačiu metu priklausyti kelioms socialiai pažeidžiamų jaunų žmonių kategorijoms, suteikia mums galimybę geriau suvokti pačią socialinę atskirtį. Ką, pavyzdžiui, reiškia, jei jūs ne tik esate tautinės mažumos atstovas, bet ir gyvenate skurde? Arba, jei jūs esate jauna vieniša motina ir tuo pačiu skurdžiai gyvenate kaimo vietovėje. Jei visos šios rizikos grupės yra socialiai atskirtos ir dalyvauja visuomenėje, ar jūsų situacija yra dvigubai ar trigubai sudėtingesnė? Šia „dvigubo pavojaus“ ar „daugialypio nesaugumo“ koncepcija reikia remtis norint suvokti ir suprasti atskirtį, jos priežastis ir pasekmes.

Žmogaus teisių aspektas

Saugumo nebuvimas yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl žmonės ir šeimos negali prisimti profesinės, šeimos ir socialinės atsakomybės ir naudotis pagrindinėmis žmogaus teisėmis. Tokia situacija gali dar labiau pablogėti ir būti rimtesnių ir nuolat juntamų neigiamų pasekmių priežastis. Šeimos ar individai nuolat gyvena skurde, kai nėra patenkinami jų pagrindiniai saugumo poreikiai, ypač kai ši situacija veikia įvairius žmogaus gyvenimo aspektus, kai ji tęsiasi ir kai tampa neįmanoma naudotis žmogaus teisėmis ir prisimti atsakomybę.

Nuolatinio skurdo sąvoka, kurią patvirtino Prancūzijos ekonomikos ir socialinių reikalų taryba (1987 m.) ir Jungtinių Tautų ekonomikos ir socialinių reikalų taryba (1996 m.).

Ši sąvoka apibrėžia tik nuolatinį skurdą, tačiau ją galime naudoti ir nagrinėdami ilgalaikę socialinę atskirtį. Tai, apie ką kalbama šios sąvokos apibrėžime, yra realybė, su kuria nuolat susiduria marginalizuoti jauni žmonės mūsų visuomenėje. Norėtume akcentuoti tris svarbius žmonių gyvenimo aspektus:

- Daugialypis nesaugumas. Pažeidžiamiausi jauni žmonės dažnai jaučiasi nesaugiai dėl įvairių priežasčių. Pavyzdžiui, jie neturi darbo, tuo pat metu yra diskriminuojami ir izoliuojami; arba neturi tinkamos gyvenamosios vietos, turi sveikatos sutrikimų, jie nuolat nesimoko.
- Situacijos užsitęsimas. Jei jaunimas jaučiasi nesaugus dėl įvairių priežasčių ilgą laiką, ši situacija ilgainiui dar labiau pablogėja. Pavyzdžiui, tinkamos gyvenamosios vietos nebuvimas lemia sveikatos sutrikimus; diskriminacija lemia darbo neturėjimą arba problemas mokykloje; skyrybos šeimoje – izoliacija.
- Teisių ir atsakomybės praradimas. Dėl anksčiau išvardytų įvykių ir situacijų žmonės praranda pagrindines socialines, ekonomines, kultūrinės, pilietines ir politines teises ir atsakomybes. Sudėtinga gerai mokytis mokykloje, jei kiekvieną dieną jautiesi diskriminuojamas. Neturėdamas pagrindinio išsilavinimo, kaip galėtum rasti darbą? Neturėdamas darbo, kaip gali tikėtis turėti tinkamą gyvenamąją vietą? Kai netenki pasitikėjimo savimi, jautiesi nesuprastas, be galo sudėtinga dalyvauti kultūrinėje ar visuomeninėje veikloje. Šis spaudimas iš visų pusių itin apsunkina šeimyninį gyvenimą. Užburtas ratas vis tęsiasi. Kiekvienas gyvenimo aspektas yra įtraukiamas į jį.

Tokiomis aplinkybėmis gyvenimas tampa kasdiene kova, kurioje kovojama dėl pagrindinių teisių ir atsakomybių, kurias dauguma iš mūsų suvokia kaip savaime suprantamas, t. y. buvimą visuomenės nariu.

Padėdamas mums geriau suvokti savo patirtį, jaunimas, kaip ir šio skyrelio pradžioje cituoti jauni žmonės, taip pat mums kalba apie savo siekius. Jaunimo veiklos kovojant su socialine atskirtimi tikslas – suteikti daugiau galimybių mažiau galimybių turinčiam jaunimui. Tik tokiu būdu galėsime paremti jaunimą šiam stengiantis išvengti smurto ir griauinant savo pačių pastatytas sienas.